

ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСИВНОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ ОДИ ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ

Ода як канонічний жанр лірики постійно перебуває у колі наукового інтересу багатьох учених. Дослідженням оди у ХХ столітті займалися такі мовознавці як: М. Л. Гаспаров, В. М. Жирмунський, Л. В. Пумпянський, Ю. М. Тинянов.

У сучасних дослідженнях у галузі лінгвістики й літературознавства існують різні підходи до вивчення жанру оди. Прагмалінгвістичною інтерпретацією оди займається О. Ю. Васильєва [2]. Предметом вивчення дослідниці стала прагмалінгвістична сутність російського одичного жанру, яка проявляється у комплексі позатекстових та внутрішньотекстових жанроутворюючих параметрів одичного висловлювання у цілому і його окремих субжанрів, що втілюються у відповідних цим параметрам засобах і прийомах. Еволюція жанру оди у європейській літературі кінця ХVІІ – першої половини ХІХ століть прослідковується у дисертації О. Т. Дубровської [4], де обґрунтовано два параметри жанрової інтерпретації оди у перехідний період: ідейно-тематичний комплекс, сумісний з типом одичного світу як цілого, що відображує генетичні ознаки оди; й словесно-образний світ жанру, який зберігає жанрову традицію та відзеркалює «пам'ять жанру» на рівні певних образів і тропів. Проте, ода ще не була досліджена з точки зору когнітивно-прагматичного підходу.

Метою цієї статті є виявлення особливостей дискурсивності американських віршованих творів жанру оди, які розглядаються крізь призму мовленнєвих актів.

Дискурсивністю оди є співвіднесеність її побудови з мовленнєвими актами, ужитими відповідно до тематико-композиційної форми та архітекtonіки віршованих творів одичного жанру й спрямованими на створення

тексту автором і забезпечення адекватного сприйняття його змісту читачем. Під мовленнєвим актом, услід за Дж. Остіном і Дж. Р. Серлем, розуміємо базовий структурний елемент, що забезпечує зв'язність дискурсу як продукту мовленнєвої діяльності.

Підходи до розмежування понять композиції й архітекtonіки художніх творів у лінгвістичній науці суперечливі. Проблема вивчення композиції літературних творів розглянута у працях М. М. Бахтіна, який розмежовує естетичний об'єкт і зовнішній твір. Структурою естетичного об'єкта є архітекtonіка; структурою твору, який здійснює естетичний об'єкт, – композиція. Архітекtonічна форма визначає вибір композиційної, яка організує матеріал. Архітекtonічна форма відноситься до тематики художнього твору, а композиційна – до стилістики [1, 18-20]. Художня форма є формою змісту, але прикріплена до матеріалу. Тому форма повинна бути осягнена та вивчена у двох напрямках: 1) зсередини естетичного об'єкта як архітекtonічна форма, ціннісно спрямована на зміст (можливу подію), віднесена до нього; та 2) зсередини композиційного матеріального цілого твору як вивчення техніки форми [1, 56].

Інший підхід до визначення архітекtonіки й композиції віршованого твору представлено у працях В. В. Виноградова. Композиція визначається як сукупність засобів використання схем літературно-художньої мови та засобів впорядкування, оформлення їх під впливом чинників, що компонують поетичну мову: ритмічного, мелодичного та ін. Композиція віршованого твору вирізняється чіткою домірністю інтонаційно-синтаксичних і метрико-ритмічних одиниць. Архітекtonіка, на відміну від композиції, є художнім відображенням закономірностей побудови літературного твору. Архітекtonікою є засоби поєднання і розподілу у межах одного художнього цілого великих композиційних частин, які розвивають певні мотиви [3, 462]. У нашому дослідженні, услід за М.М.Бахтіним, визначаємо композицію як зовнішню формальну побудову віршованого твору, у якій формується внутрішня форма (архітекtonіка).

Зважаючи на особливості становлення національної картини світу американців – революційне об'єднання Сполучених Штатів Америки, у ХІХ столітті спостерігається розрив між ідеалами й дійсністю, письменники шукають свій ідеал у сфері мрій, протиставляють неприглядному буржуазному світу вигаданий, у ХХ столітті характерними рисами американців стає прагматичність, етноцентричність і схематичність поглядів. За результатами аналізу було встановлено, що предметом зображення в одах американських поетів ХІХ та ХХ століть ставало таке: абстрактні поняття краси, кохання (оди Р. В. Емерсона: *“Ode To Beauty”*, *“Ode to Beauty”*, Ф. Сайдела: *“Ode to Spring”*), громадянські обов'язки (оди Р. В. Емерсона: *“Ode, Inscribed to William H Channing”*, *“Ode to W. H. Channing”*, А. Тейта: *“Ode to the Confederate Dead”*). Провідним об'єктом зображення в американській поезії ХХ століття є буденні речі (оди Б. Хамбі: *“Ode to Dictionaries”*, *“Ode to the Potato”*, *“Ode to Barbecue”*, Т. Сайблеса: *“Ode to my Hands”*).

Чергування мовленнєвих актів у американських одах ХХ століття здійснюється відповідно до тематичних змін у віршованих творах жанру оди. Проте тематико-композиційна організація американської оди ХІХ – ХХ століть не може бути зведена до певної прототипної форми, адже віршовані твори цього періоду вже відзначаються нецільовим уживанням мовленнєвих актів, які є сигнальними маркерами дискурсивності віршованих творів жанру “ода”. При дослідженні віршованих творів цього періоду перш за все тримаємо у фокусі індивідуально-авторський стиль поетів, де трапляються оди, складені відповідно до традиційних ознак жанру, та оди, що мають варіантну композиційну структуру.

До од з традиційними жанровими ознаками відносимо дві оди Р. В. Емерсона *“Ode To Beauty”* та *“Ode to Beauty”*, першою з яких і проілюструємо цей тип віршованих творів.

Провідною темою оди *“Ode To Beauty”* є краса людини та природи. За своєю композиційною структурою віршований твір складається з чотирьох різнорядкових строф.

У першій строфі звучить поетичне звернення (ПЗ) до природи. Строфа починається із квеситивного мовленнєвого акту (КМА): “*Who gave thee, O Beauty, // The keys of this breast,— // Too credulous lover // Of blest and unblest?*” [6]. Упродовж усієї строфи поет зображує красу людини у взаємодії з природою, що передає через чергування КМА, репрезентативний мовленнєвий акт (РМА) та експресивний мовленнєвий акт (ЕМА): “*Say, when in lapsed ages // Thee knew I of old?// Or what was the service // For which I was sold?// When first my eyes saw thee, // I found me thy thrall, // By magical drawings, // Sweet tyrant of all! ...// The dangerous glances // Make women of men; // New-born, we are melting // Into nature again*” [там само].

Друга строфа, як і перша, починається із КМА: “*Ah, what avails it // To hide or to shun // Whom the Infinite One // Hath granted His throne*” [там само]. У цій строфі поет зображує красу природи, перемежуючи КМА та РМА: “*The heaven high over // Is the deep’s lover;...// Was mingled from the generous whole; // Sea-valleys and the deep of skies...//Draw me to them, self-betrayed?// Oft, in streets or humblest places, // ...detect far-wandered graces, // Which, from Eden wide astray, // In lonely homes have lost their way*” [там само].

Третя строфа розповідає про красу природних стихій шляхом використання РМА: “*Thee gliding through the sea of form, // Like the lightning through the storm...*” [там само].

В останній строфі поет знову повертається до питання взаємодії краси людини та природи: “*All that’s good and great with thee Works in close conspiracy;...*” [там само]. На завершенні оди використовується директивний мовленнєвий акт (ДМА): “*Dread Power, but dear! if God thou be, // Unmake me quite, or give thyself to me!*” [там само].

Членування архітектоніки та композиції цього віршованого твору здійснюється відповідно до вживання різних типів мовленнєвих актів, які є структуротвірними елементами оди. Однак, на межі другої та третьої строф мовленнєві акти не змінюються, у цьому випадку розмежування строф здійснюється відповідно до тематичних змін у творі. Отже, схематична

репрезентація оди “*Ode To Beauty*” містить чотири складники: I строфа (ПЗ⇒КМА⇒ДМА⇒ЕМА⇒РМА) → II Строфа (КМА⇒ДМА⇒КМА⇒РМА) → III Строфа (РМА) → IV Строфа (РМА⇒ЕМА⇒ДМА).

Прикладом оди другого тематичного напрямку ХХ століття з модифікованою композиційною формою слугує твір А. Тейта “*Ode to the Confederate Dead*”, який присвячено громадянській війні 1861 – 1865 років. У цій оді підкреслено гідність та мужність солдат Півдня, які боролися за безнадійну справу [9]. Композиційно ода складається з чотирнадцяти різних за обсягом строф.

Провідною темою перших двох строф оди є тема смерті, яку поет розвиває через РМА. У першій строфі, через РМА, поет зображує місце, де знаходяться могили загиблих воїнів: “*Row after row with strict impunity // The headstones yield their names to the element...*” [10]. У другій строфі автор уводить образ осені, ототожнюючи її зі спустошенням: “*Autumn is desolation in the plot // Of a thousand acres where these memories grow // From the inexhaustible bodies that are not // Dead, but feed the grass row after rich row*” [там само]. Третя строфа також базується на РМА, складається з двох рядків і відмежовує другу строфу від четвертої: “*Dazed by the wind, only the wind // The leaves flying, plunge...*” [там само]. У третій строфі та в наступних дворядкових строфах протягом вірша поет порівнює загиблих воїнів з осіннім листям: “*Seeing, seeing only the leaves // Flying, plunge and expire...// ...Cursing only the leaves crying // Like an old man in a storm*” [там само]. У четвертій та шостій строфах автор відображує свої роздуми про загиблих, використовуючи ДМА: “*Turn your eyes to the immoderate past, // Turn to the inscrutable infantry rising // Demons out of the earth they will not last. // Stonewall, Stonewall, and the sunken fields of hemp, // Shiloh, Antietam, Malvern Hill, Bull Run...*” [там само]. У восьмій строфі увагу поета повертає крик, що передано через КМА: “*What shall we say of the bones, unclean, // Whose verdurous anonymity will grow? // The ragged arms, the ragged heads and eyes // Lost in these acres of the insane green?*” [там само]. Наступні чотири строфи базуються на РМА, через які передано роздуми автора про загиблих: “*We shall*

say only the leaves whispering // In the improbable mist of nightfall // That flies on multiple wing ...” [там само]. У передостанній строфі шляхом уживання КМА поет задається питанням про те, що ми вважаємо смертю: “*What shall we say who have knowledge // Carried to the heart? Shall we take the act // To the grave? Shall we, more hopeful, set up the grave // In the house? The ravenous grave?*” [там само]. Наприкінці віршованого твору поет використовує ДМА, поєднуючи загиблих конфедератів з усіма смертними: “*Leave now // The shut gate and the decomposing wall: // The gentle serpent, green in the mulberry bush, // Riots with his tongue through the hush-- // Sentinel of the grave who counts us all!*” [там само].

Отже, згаданий вище віршований твір є наочним прикладом композиційної побудови, де мовленнєвий акт постає лише як індикатор наявності дискурсивності, а не як структуротвірний елемент оди.

За результатами аналізу було встановлено, що так звана “жорстка” конструкція віршованого твору жанру “ода” всуціль залежить від об’єкта зображення та обсягу вірша – чим більший вірш, тим більша кількість мовленнєвих актів у ньому трапляється. На відміну від ХІХ століття, мовленнєві акти в одах ХХ століття відіграють другорядну роль у їхній композиційній побудові.

Розглянемо цю тезу на прикладі двох американських віршованих творів ХХ століття – “*Ode to American English*” Б. Хембі та “*America*” Р. Крілі.

Ода Б. Хембі складається із сорока п’яти рядків і не має строфічного членування. Провідний мовленнєвий акт віршованого твору – РМА. Структурними маркерами оди є такі мовленнєві акти: КМА у восьмому та дев’ятому рядках, ДМА у тринадцятому рядку, ПЗ та ДМА у двадцять першому рядку, ПЗ у сорок першому рядку.

У композиції цього віршованого твору, на відміну від британських віршованих творів ХІХ століття, мовленнєві акти не завжди мають пунктуаційне вираження, а також не слугують для членування віршованого твору на строфи, однак надають “жорсткість” композиції.

Починається ода з роздумів авторки про Америку (РМА): “*I was missing English one day, American, really...*” [7]. Далі, через КМА здійснюється переломлення композиції: “*Dick Tracy, Tricky Dick?//...how could they understand my yearning for the hotrod...*” [там само]. Поетеса структурує віршований твір уведенням до його структури діалогу, де присутнє ПЗ та КМА. Наступним кроком поетеса знову переходить до роздумів з детальним описом американського життя (РМА): “*...hot flash vocabulary of the U. S. of A., ...// ...drive-by monster hip-hop stereos shaking ... //... the windows of my dining room like a 7.5 earthquake, ...*” [там само]. Поетеса використовує історичних персонажів, що є відгуком прототипних особливостей, притаманних оді. На завершення Б. Хембі через ЕМА та РМА підсумовує все сказане у віршованому творі: “*... I miss them all, sitting here on my sidewalk throne sipping ...*” [там само].

Одичний віршований твір Р. Крілі “*America*”, на відміну від згаданої вище оди Б. Хембі, складається з шести строф по два рядки (дворядкові строфи притаманні індивідуально-авторському стилю поета), має менш “жорстку” композиційну побудову, що підкреслює припущення про те, що обсяг вірша та жорсткість його композиційної побудови взаємозалежні.

Цей віршований твір, як і притаманно оді, починається ПЗ до Америки: “*America, you ode for reality!*” [5]. Це єдина прототипна ознака, присутня у вірші. Поет також використовує ДМА протягом вірша, однак вони, як і мовленнєві акти в попередньому віршованому творі, не відрізняються ознаками експресивності: “*Give back the people you took. // Let the sun shine again. // ... Give back what we are, // these people you made, us, // and nowhere but you to be*” [там само]. За своєю композиційною структурою твір складається з шести строф по два рядки, що також указує на зниження жорсткості композиції оди. Проте обидва попередні віршовані твори мають деякі прототипні ознаки оди у вигляді структуротвірних мовленнєвих актів та ПЗ на початку обох од.

Оди Б. Хембі та Т. Сайблеса присвячені повсякденним речам – словнику, картоплі, виїзду на барбекю, власним рукам. Усі оди цієї тематичної групи мають варіантну композиційну побудову. Наявність слова “ода” в назві

віршованих творів та присвячення обраному об'єкту – єдині жанрові ознаки оди в цій тематичній групі.

Ода Т. Сайблеса *“Ode to my hands”* є прикладом цієї тематичної групи. Ода складається з шести нерівномірних строф. Віршований твір присвячено роздумам про руки. Провідним мовленнєвим актом оди є РМА, однак починається ода ЕМА: *“Five-legged pocket spiders, knuckled // starfish, grabbers of forks, why // do I forget that you love me: // your willingness to button my shirts, // tie my shoes—even scratch my head!”* [8]. Протягом оди трапляються поодинокі ЕМА: *“O! // If only they knew the unrestrained // innocence of your intentions// each finger a cappella, singing // a song that rings like rain // before it falls—that never falls!”* [там само], *“ I misread you completely // and you are dreaming a tangerine, one // particular hot tamale, a fabulous // banana!”* [там само] ДМА: *“ Think of it! No! Yes: // let my brain sweat, make my // veins whimper: without you, my five-headed // fiends, my five-headed hydras...”* [там само] та КМА: *“...what of my mischievous history?”* [там само], проте вони не є структуротвірними елементами композиції цього віршованого твору. Отже, розглянута вище ода є “варіантною”, від первісного прототипу оди залишилися лише поодинокі мовленнєві акти.

Оді Б. Хембі *“Ode to the Potato”*, як і згаданій вище оді, не притаманна підвищена експресивність, однак у оді присутні ПЗ та неструктуротвірні чередування мовленнєвих актів.

Композиційно віршований твір складається з однієї строфи у двадцять чотири рядки. На початку оди поетеса вживає декларативний мовленнєвий акт, що слугує зав'язкою для майбутнього розвитку подій у творі: *“ They eat a lot of French fries here,” my mother // announces after a week in Paris...”* [7]. У наступних шести рядках поетеса переходить до розгляду видів їстівної картоплі, що передано через РМА: *“and she's right, // not only about les pommes frites but the celestial tuber // in all its forms: rotie, purée, not to mention // au gratin or boiled and oiled in la salade niçoise. // Batata edulis discovered by gold-mad conquistadors // in the West Indies, and only a 100 years later // in The Merry Wives of*

Windsor Falstaff cries” [там само]. Наступні три рядки, що вводяться ДМА, є вираженням ставлення поетеси до зображеного об’єкта, одразу за яким слідує постановка питання про те, що б ми робили без картоплі, яка передано через КМА: “*“Let the skie raine Potatoes," for what would we be// without you – lost in a sea of fried turnips, // mashed beets, roasted parsnips?”* [там само]. Роздуми про користь, отриману від картоплі, виражено через РМА: “*“Mi corazón, mon coeur, // my core is not the heart but the stomach, tuber //of the body, its hollow stem the throat and esophagus, // leafing out to the nose and eyes and mouth. Hail // the conquering spud, all its names marvelous: Solanum// tuberosum, Ignose, Caribe, Russian Banana, Yukon Gold.//When you turned black, Ireland mourned”* [там само]. На завершення віршованого твору вжито ПЗ до картоплі, одразу за яким поетеса ставить невирішені питання про картоплю: “*O Mr. Potato Head, // how many deals can a man make before he stops being ...*” [там само].

Отже, особливостями дискурсивності американської оди ХХ століття є віддаленість від прототипних ознак композиційної побудови, поступова втрата мовленнєвим актом структуротвірної функції, і, як наслідок, зниження жорсткості композиції, залежність композиційної побудови і обсягу віршованого твору від об’єкта зображення, залежність зміни палітри та послідовності вживання мовленнєвих актів від розгортання тематики у вірші.

Перспективою подальшого дослідження є зіставний аналіз дискурсивності англійських й американських віршованих творів різних жанрів і епох.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – М. : Художеств. лит., 1975. – 504 с.
2. Васильева О. Ю. Одический жанр XVIII века: прагмастилистическая интерпретация : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Васильева Оксана Юрьевна ; Омский гос. ун-т. – Омск, 2001. – 22 с.
3. Виноградов В. В. Избранные труды. Поэтика русской литературы / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1976. – 512 с.

4. Дубровська О. Т. Еволюція жанру оди на зламі століть (початок XVIII – кінець XIX) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Дубровська Ольга Тарасівна ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 20 с.
5. Creeley R. America [Електронний ресурс] / Robert Creeley // Selected poems by Robert Creeley. – Los Angeles : University of California Press, 1991. – Режим доступу: <http://www.poets.org/viewmedia.php/prmMID/15703>. – Назва з екрану.
6. Emerson R. W. The Complete Works of Ralph Waldo Emerson [Електронний ресурс] // Ralph Waldo Emerson. – Режим доступу: <http://quod.lib.umich.edu/e/emerson/> – Назва з екрану.
7. Hamby B. Poems [Електронний ресурс] / Bardara Babel Hamby. – Режим доступу: <http://www.barbarahamby.com/poems/>. – Назва з екрану.
8. Seibles T. Ode to My Hands [Електронний ресурс] / Tim Seibles. – Режим доступу: <http://www.poets.org/viewmedia.php/prmMID/22495>. – Назва з екрану.
9. Tate A. Narcissus as Narcissus / A. Tate // Reason in Madness [Critical Essays by Allen Tate]. – New York : G.P. Putnam, 1938. – 230 p.
10. Tate A. Ode to the Confederate Dead [Електронний ресурс]/ Allen Tate // Selected Poems by Allen Tate. – N. Y. : Charles Scribner's Sons, 1937. – Режим доступу: <http://www.poets.org/viewmedia.php/prmMID/15303> – Назва з екрану.

Анотація

Статтю присвячено вивченню особливостей дискурсивності американської оди XIX-XX століть у когнітивно-прагматичному вимірі. У статті розглянуті поняття дискурсивності, мовленнєвого акту, композиції, архітекτονіки; представлено результати дослідження двох композиційних варіантів американських од.

Ключові слова: ода, дискурсивність, мовленнєвий акт, композиція, архітектоніка.

Summary

The article is devoted to the cognitive and pragmatic aspect of discursiveness revealed in American ode. The research material covers the period from the XIXth to XXth century. The author studies the problem of composition and architectonics interaction in American poetry. The paper reveals on the peculiarities of discursiveness in American ode of different themes and types of compositions. Discursiveness is investigated through the prism of speech acts functioning in poetry composition. Discursiveness of poetry is presented in this article as a correlation of composition, architectonics and speech acts in ode poetry. The author understands the composition as an external formal structure of verse and architectonics refers to the internal form of poetry. Speech acts is defined as a main structural element, which ensures connectedness of discourse as a product of speech activity. The main markers of the investigation are poetical address; representative, expressive, directive and quesitive speech acts. The research results contain the schematic representation of American ode. From the results a general conclusion is made concerning the peculiarities of the discursiveness, which encloses the next ones: the remoteness from prototypical indicators of compositional form, gradual loss of speech act's structure formative function, the decrease of rigidity of American ode composition, the dependency of compositional form and verse size from the object of investigation, the connection of the speech act's palette and usage succession from the development of the themes in verse. The perspective of the future research in a field of poetry discursiveness should be closely connected with the comparative diachronic analysis of discursiveness of English and American ode and lyric poetry in different periods of time.

Key words: ode, discursiveness, speech act, composition, architectonics